

**Inventering av
runstenar
inom
Björkekinds
Hembygdsförenings
område
2015**

**Arbetet har gjorts som studiecirkel i
samarbete med
Studieförbundet Vuxenskolan
under våren och sommaren 2015**

Deltagare i studiecirkeln:

Kristina Appelgren

Liselott Erlandson

Karin Fried

Anna Fryksén

Leif Gustavsson

Monika Helgesson

John Karlsson

Runorna på försättsbladet är tecknade av Rita Forslind.

Översättning: Liselott, Karin, Anna Leif, Monika, John och Kristina.

Innehåll

Enkel historik om Runstenar	4
Tidsepok	4
Ornamentering.....	4
Teknik	4
Bevarande av runstenar	4
Futhark är namnet på en mängd runalfabet eller runrader.....	5
Historia	5
Ornamentik	6
Utbredning	6
Runstenar längs med Eriksgatan, de tidiga vägarna genom Östergötland	8
Runstenar inom Björkekind's HBF område	9
Ög. 13 Runsten Konungsund kyrka, Konungsunds socken.....	10
Ög. 14 Runsten Konungsund kyrka, Konungsunds socken.....	11
Ög. 19 Runsten Kuddby kyrka, Kuddby socken	13
Ög. 20 Runsten vid Hjärterum gård, Kuddby socken	14
Ög. 21 Runsten vid Ingelstad gård, Kuddby socken	15
Ög. 22 Runsten vid Odenstomta gård, Kuddby socken.....	16
Ög. 23 Runsten vid Örminge gård, Kuddby socken	17
Ög. 24 Runsten vid Örminge gård, Kuddby socken	18
Ög. 25 Söder Mem, Östra Ny socken	19
Ög. 26 Runsten vid Österskams gård, Ö. Ny socken	20
Ög. 27 och 28 Öster Skamby, Östra Ny socken	21
Ög. 31 Runsten vid Å kyrka, Å socken	22
Ög. 32 Runsten vid Å kyrka, Å socken	23
Ög. 33 Runsten vid Å kyrka, Å socken	24
Ög. 34 Runsten vid Lundby gård, Å socken	25
Fragment i Kuddbys kyrktorn	26
Slutord	27
Referenslista.....	27
Personlig kontakt.....	27

Enkel historik om Runstenar

En runsten är en noga utvald sten försedd med runor som är inhuggna i stenen av en runristare. De flesta stenarna är resta i Mälardalen under 1000-talet. Exakt vad som täcks av begreppet runsten har varierat. Numera avses normalt, en runristad upprest sten.

Tidsepok

Runstenen tillkom i huvudsak mellan åren 400 – 1100. Äldre runstenar, före 800-talet, är i allmänhet ristade med runor ur den äldre futharken, som bestod av 24 tecken. Jämfört med att vikingatidens runstenar nästan alla är minnesstenar efter döda anhöriga, är det inte alltid lika klart med syftet av de äldre stenarna. De som fick stenar resta efter sig var i 90 % av fallen en man.

De yngre runstenarna kan delas in i olika grupper, baserat på ornamentikens utveckling, likheter och skillnader. Stenar från omkring 1000-talet har oftast enkel ornamentering medan senare stenar har elegantare mönster. Stenarnas orm - och drakslingor var vanligt under hela järnåldern. De äldre stenarna har mera innehållsrika texter.

Ornamentering

Runskriften är i allmänhet ordnad i någon form av stömlinjer, från början oftast raka linjer. Runskrifter som läses från höger till vänster är vanligast. På många stenar förekommer kristna symboler som kors. Mycket få har hedniska symboler.

Teknik

Runorna och övriga linjer höggs oftast med en bred mejsel. Ristade runor som skrapades in i stenen är mycket sällsynta.

Bevarande av runstenar

Sveriges runstenar började inventeras och dokumenteras redan under 1500 – 1600-talet. Många stenar som är kända från äldre upptäckningar har återanvänts som byggmaterial. Bl. a. har uppförandet av kyrkor, broar utpekats som en huvudorsak till runstenarnas försvinnande.

Runstenar skyddas idag av fornminneslagen. Vården av de svenska runstenarna åligger Riksantikvarieämbetet.

Futhark är namnet på en mängd runalfabet eller runrader

Historia

Runorna skapades troligen under de två första århundradena efter Kristus, och har påverkats både av det romerska och det grekiska alfabetet. Det finns en mängd teorier kring runornas uppkomst. Någon absolut säker teori är svår att fastställa. Vad man vet är att runorna uppkom bland germanstammar på kontinenten.

Den äldre futharken

Normalrunor – danska runor

Den äldre futharken består av 24 runor. Den kallas även för den urnordiska, urgermanska eller samgermanska futharken och var i bruk hos alla germanfolk. I Sverige har man funnit fullständiga urgermanska futharker på Kylvesterstenen på Gotland ca år 400, som anses vara den äldsta kända futharken i världen.

Den anglofrisiska futharken

Kortkvistrunor

Den anglofrisiska futharken utvecklades från de urgermanska 24 runorna, genom att antalet runor utökades och har i sin äldsta utformning 28 runor.

Ornamentik

Runinskrifter är i allmänhet ordnad i någon form av stömlinjer, från början ofta bara raka linjer, Runskrifter som läses från höger till vänster är vanliga. Senare utformas stenen allt oftare med någon typ av prydnadslinje, först i form av ormfigurer senare i form av drakslingor, och runorna ristades i dessa slingor. Typen av ornamentering hjälper runforskarna att datera inristningen och kanske att även identifiera ristaren På många stenar förekommer kristna symboler som kors. Ytterst få har hedniska symboler. Dom flesta runstenar anser man har rests mellan år 400 – 1100 efter Kristus.

Utbredning

Runstenar restes nästan uteslutande i de nordiska länderna. Några få finns utanför detta område.

f	ƒ ƒ ƒ ƒ
u	u u u u u
th	th th
o	o o o o o
r	r r r r r r r r r r
k	k k k
h	h
n	n n n
i	i
a	a a a
s	s s s s s s s
t	t t t t
b	b b b b b b b b
m	m m m m m
l	l l l l
R	R R

Runstenar längs med Eriksgatan, de tidiga vägarna genom Östergötland

Vikbolandet beskrivs som ett strandat skärgårdslandskap, med långsmala dalar som breder ut sig i öst-västlig och nord-sydlig riktning. Dessa landskap är ofta mycket fornminnesrika och Kuddby och dess grannsocknar är det fornminnes-rikaste, området i hela Östergötland.

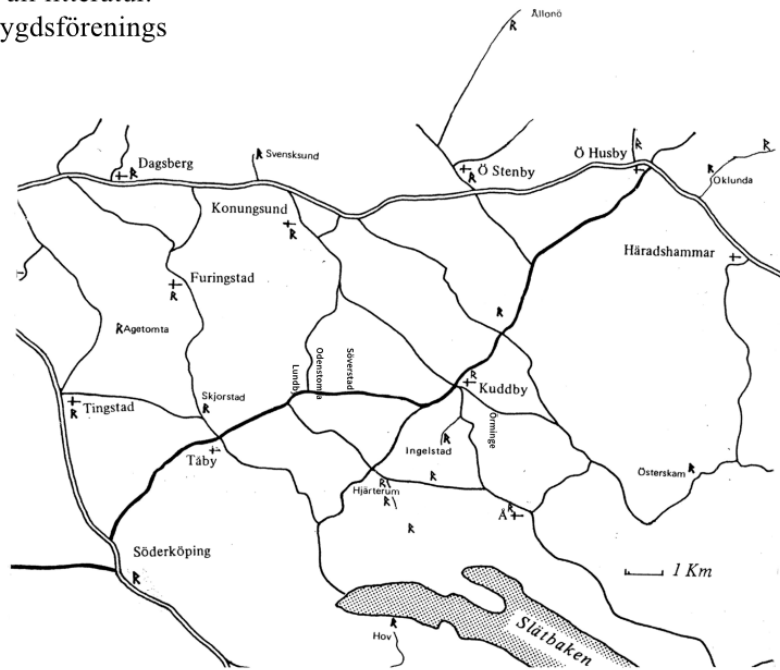
Eriksgatan är samlingsnamnet för de forntida och tidigt medeltida vägarna genom Östergötland. Längs dessa vägar, främst huvudvägen från nordost mot sydväst, färdades kungar, pilgrimer, hirdmän, handelsmän och andra som av olika anledningar förflyttade sig. Dessa vägar var en del av infrastrukturen innan Sverige blev ett enat och kristet land. Kungen red också denna väg på sin ceremoniella resa från Gamla Uppsala runt Vättern och tillbaka. Detta för att få sin legitimitet bekräftad i de olika tingen. Längs Eriksgatans väg finns många kulturella och historiska fornminnen. De flesta av Vikbolandets runstenar är placerade längs dessa vägar.

Runstenar inom Björkekinds HBF område

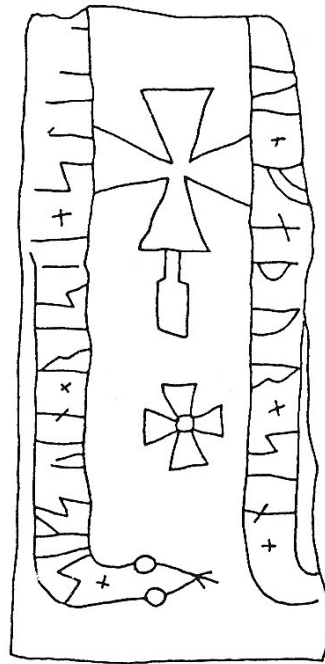
Runstenar har samma numrering i all litteratur.
Stenarna inom Björkekinds Hembygdsförenings
område är följande:

Konungsunds kyrka	nr 13
Konungsunds kyrka	nr 14
Svensksund	nr 15
Kuddby kyrka	nr 18
Kuddby kyrka	nr 19
Hjärtrum Söverstad	nr 20
Ingelstad	nr 21
Odenstomta	nr 22
Örminge	nr 24
Södermem	nr 25
Österskam	nr 26
Å kyrka	nr 31
Å kyrka	nr 32
Å kyrka	nr 33
Lundby	nr 34

Ög. 13 Runsten Konungsund kyrka, Konungsunds socken

Stenen står vid Konungsunds kyrka.

Ämne: Ljusröd granit.

Storlek: 170 cm hög och 60 cm bred.

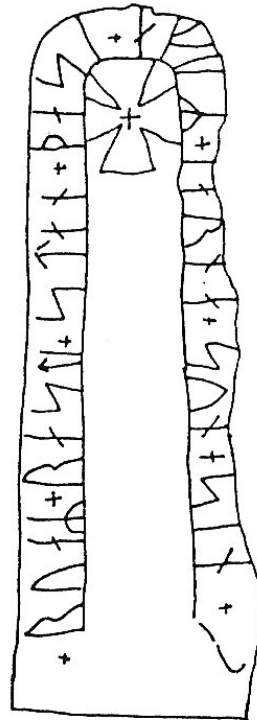
Runslinga: Två kristna kors ingår i ornamentiken och runorna är stora och tydliga. Inskriften är: sikstin risti stin pinsa ifftiR il-ui fapur sin.

Översättning: Sixten reste denna sten efter i-ui, fader sin.

Historik: Stenen hittades inmurad i kyrkans stenfot.

Ög. 14 Runsten Konungsund kyrka, Konungsunds socken

Stenen står vid Konungsunds kyrka.

Ämne: Granit.

Storlek: 177 cm hög.

Runslinga: Försedd med ett kristet kors, slingans bredd är 9-10 cm.

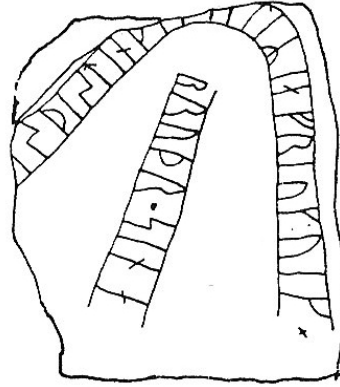
Inskriften är: ruar rasti stan pasi aftir iarna sun sin.

Översättning: Roar reste denna sten efter sin son Jarne.

Historik: Hittades inmurade i kyrkans stenfot.

Ög. 18 Runsten Kuddby kyrka, Kuddby socken

Stenen står väster om Kuddby kyrka.

Ämne: Gråsten delvis rödaktig.

Storlek: 130 cm hög och 84 cm bred.

Runslinga: Slingornas bredd som blir större nedåt stenen är 9-15 cm.

Inskriften är: (ra) isthi stint h(ana if)tiR iafra uk uik bruthr sina.

Översättning: NN reste denna sten efter sina bröder Javre och Vig.

Historik: Hittades i muren på Kuddby gamla kyrka.

Ög. 19 Runsten Kuddby kyrka, Kuddby socken

Stenen står väster om kyrkan.

Ämne: Grå granit.

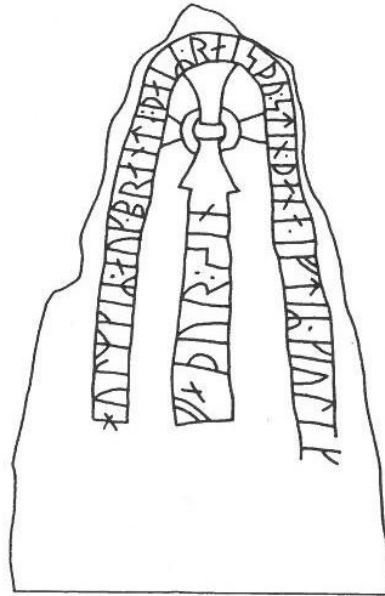
Storlek: 162 cm hög och 75 cm bred. Stenens högra sida borthugget.

Runslinga: Några runor kan idag ej ses.

Historik: Låg som ett större trappsteg i trappan till Kuddbys gamla fattighus.

Ög. 20 Runsten vid Hjärterum gård, Kuddby socken

Runstenen står i Söverstads hage, strax efter gården Hjärterum.

Ämne: Granit.

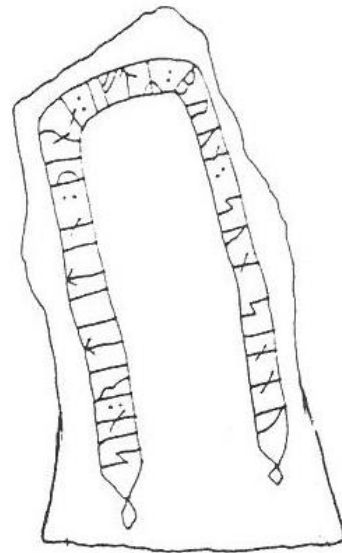
Storlek: Höjden är 1,80 m, bredden nedtill vid ristningens slut är 74 cm, över korsets centrum 50 cm. Uppmålad 1978 och 2002.

Runslinga: Runstenen ornerad med ett flätat kors, omgivet av en u-formig runslinga som börjar nedtill till vänster. Slingans bredd är 8-10 cm, korsfotens 9-14 cm. Huvudslingans text är: hulmkir, auk, brani, pair, x inpu, stin, pana, iftiR, kiulak. På korsfoten står det fapur, sin. Översättning: Holmger och Brande de reste denna sten efter Kjollak, sin fader.

Historik: Den ursprungliga platsen är inte känd i detalj, men den har stått vid vägen nära sockengränsen eftersom både Harsby och Hjärterums ägor anges i äldre texter. ”P.A Säve fann stenen i dyn å en sidländ mad norr om vägen till Å, nedanför Hjertrums gård i Kuddby, med runsidan nedvänd. Något före Säves besök hade den stått lutad strax norr om vägen, försedd med fyra hörnstenar, ”utvisade grafvens storlek. I början av 1880-talet ställdes stenen upp på sin nuvarande plats i Söverstads ”välting” (beteshage, egen kommentar) (Källa: Brate 1918 sid 18 f.).

Ög. 21 Runsten vid Ingelstad gård, Kuddby socken

Runstenen står framför bostadshuset i trädgården hos familjerna Westesson.

Ämne: Granit.

Storlek: Höjden är 1,55 m, bredden vid ristningens slut nedtill 68 cm och vid tvärslingan upptill 53 cm.

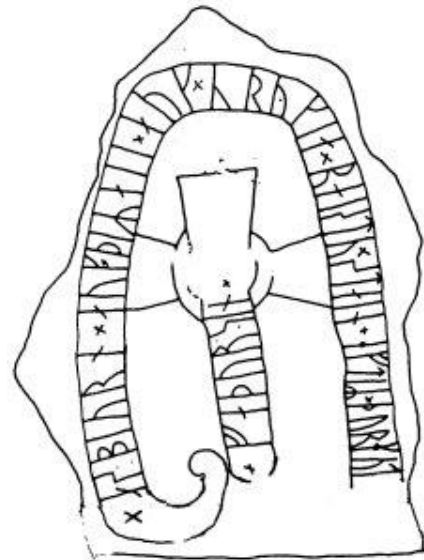
Runslingan: Slingans bredd 7-10 cm, ristningen är synnerligen djup. Runorna är sin, riti, itin, pina, iftR, brun, sun, sinnu.

Översättning: Sven (?) reste denna sten efter Brun, sin hurtige son.

Historik: ”Runstenen upptäcktes 1874 vid dikesgrävning nordost om gården och söder om en på gårdet uppförd lada, i vars närhet sannolikt farväg fordom varit. Stenen var liggande i jorden, så att inskriftsidan syntes, låg därefter en tid i ett stenröse men restes 1891 på en berghäll på norra sidan av byggningen i Ingelstad” (källa: Brate 1918 sid 19 f.).

Ög. 22 Runsten vid Odenstomta gård, Kuddby socken

Stenen står rest mellan landsvägen och gårdsvägen vid Odenstomta gård.

Ämne: Grå granit med rödaktiga gångar.

Storlek: Höjden är 1.20cm, bredden över korsets medelpunkt 80 cm.

Runslingan: Slingans bredd är 11-12 cm. Runorna är, asbiurn auk pirali auk urykia raistu stau eftir purkut.

Översättning: Asbjörn, Arle samt de med honom, och Orökja reste stenen efter Torgöt.

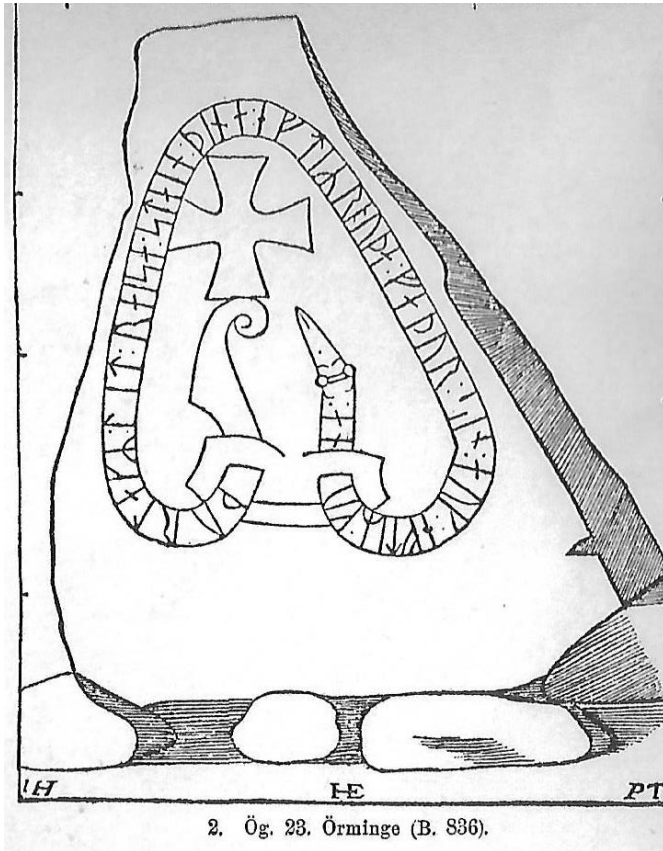
Runor från korsets fot och uppåt, fapur sin.

Översättning: sin fader.

Historik: Runstenen hittades 1874 vid brytning av sten i området där den nu står. Stenen låg med runorna nedåt och sprängdes för att läggas i stenfoten till ladugården. När ristningen upptäcktes blev stenen ihopsatt.

Ög. 23 Runsten vid Örminge gård, Kuddby socken

Runstenen har inte återfunnits.

Ämne: Granit.

Storlek: höjd 194 cm, bredd nedtill 159 cm, i toppen 48 cm.

Runslingan: thurlakR lit raisa stein thena efteR rautin fater sin auk eftiR kuna.

Översättning: Thorlak lät resa denna sten efter Räd, sin fader och efter Gunne.

Historik: Runstenen har enligt P.A Säve för en 8-10 år sedan (ca år 1850 egen kommentar) blivit flyttad till Björklund, där nu ingenting av dess ristning finnes i behåll.

Ög. 24 Runsten vid Örminge gård, Kuddby socken

Runstenen står i trädgården hos Pia och Arne Jonsson.

Ämne: Granit.

Storlek: höjd 80 cm, längd 128 cm, bredd nedtill 68 cm, upptill 57 cm, vid fotändan 36 cm.

Runslingan: Endast ett fragment av en slinga finns på den bevarade delen vars yta är starkt sliten. Den är inte uppmålad och knappast läsbar. De första 4 runorna är ftiR vilket betyder efter, därefter raif som kan vara ett kortnamn till Sigrêf.

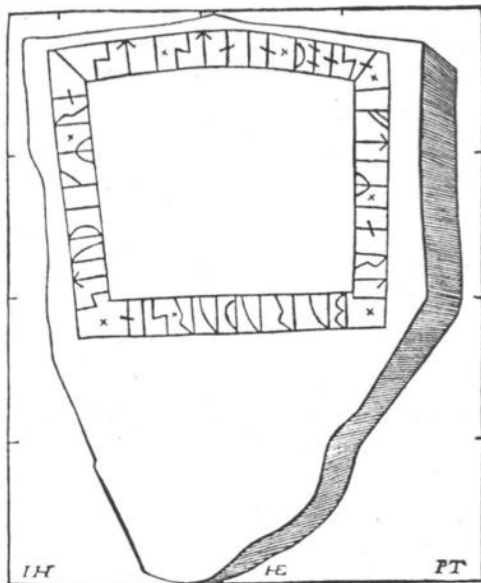
Översättning: Efter Sigrêf.

Historik: Enligt tidigare inventeringar har den legat som trappsten i en flygel till äldre manbyggnad i Örminge f.d. by. Ursprunglig plats är okänd. Restes 1942. F.d. ägaren Ingvar Jonsson sökte förgäves efter ytterligare fragment i samband med rivningar på gården.

”Såsom trappsten till en mindre byggnad hos Jonsson i Örminge låg vid mitt besök 1891 foten av en runsten med nedersta ristningen i behåll som skola ställas upp i trädgården, vilket dock ej ännu skett 1907.”Källa: Brate Östergötlands runinskrifter sid 22 f.

Ög. 25 Söder Mem, Östra Ny socken

Stenen har inte återfunnits.

2. Ög. 25. Söder Mem (B. 906).

Storlek: Enligt befintliga dokument har höjden varit 222 cm, bredd 191 cm upptill.

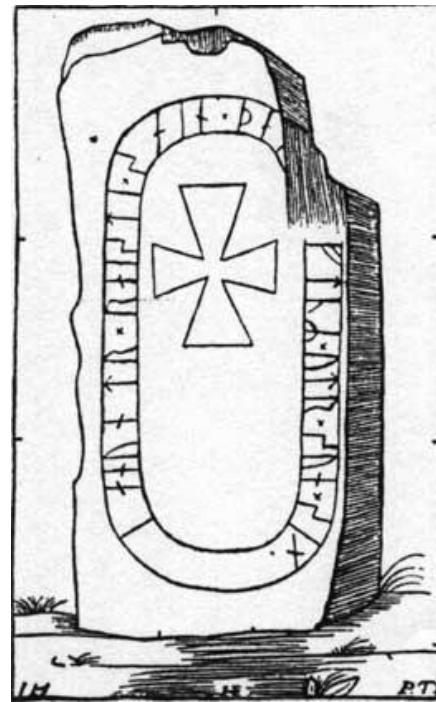
Översättning: Styding reste denna sten efter Jarle sin broder.

Historik: Den delen av stenen som varit ovan jord har visat en rektangulär form, då det spetsiga fotstycket har varit dolt i jorden.

Den slutna runslingan löper längs dess kanter. Stenen lär tidigare ha haft sin plats i Söder Mems hage men enligt vad allmogen berättar senare placerats framför Söder Mems Vestergårds förstugudörr. 1907 berättade en då 88-årig man att runstenen stått i ett grustag nära landsvägen till vänster om vägen som går till Öster Mem.

Ög. 26 Runsten vid Österskams gård, Ö. Ny socken

Runstenen står i Österskams kohage, i en backe på norra sidan av vägen från Österskam till Skamby.

Ämne: Röd kvartsrik granit, mycket skrovlig.

Storlek: Höjden är 1.66 m, bredden vid foten 85 cm.

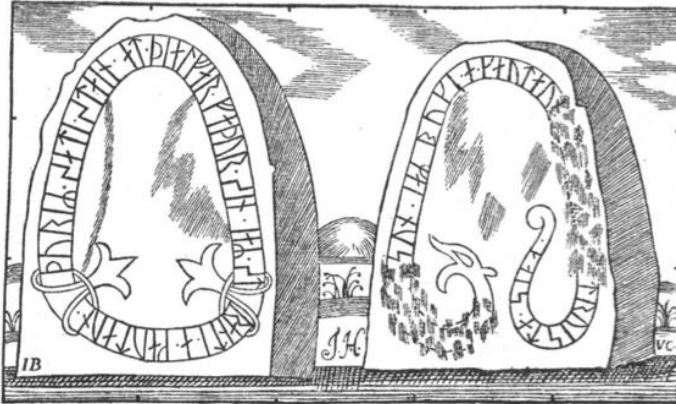
Runslingan: Runslingans bredd är 11-12 cm. Runorna är djupt huggna och tydliga. Intrycket av tydlighet minskas genom stenens gropighet. I övre högra hörnet är runslingan bortslagen, så att där finns bara de två första runorna. På högra sidan slutar den tydligt i en knorr. Slingans början är däremot otydlig, men har sannolikt haft motsvarande avslutning. Runorna är anuntr raisti stain tha(n)—ftiR utr sun sin.

Översättning: Anund reste denna sten efter Odd, sin son

Historik: I litteraturen står inget om stenens bakgrund och ev. tidigare placering. Kanske står den på platsen där den restes första gången.

Ög. 27 och 28 Öster Skamby, Östra Ny socken

Stenarna har inte återfunnits.

2. Ög. 27—28. Öster Skam (B. 839).

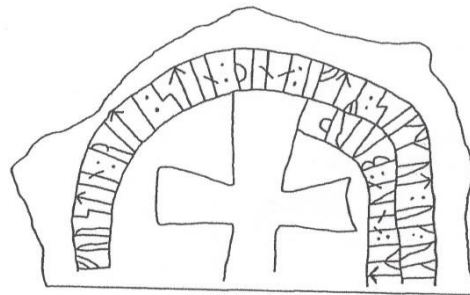
Storlek: Ög. 27 (den vänstra stenen) höjd har varit 154 cm och bredd nertill 100 cm.

Översättning: Översättningen skulle måhända kunna vara, Ög. 27 Tore satte stenen efter Tialvar, sin fader, som landade på kautaun. Ög. 28 ... son, som bodde på kautaun och efter sin make.

Historik: Enligt befintliga dokument framkommer det att det har varit två stenar, men då stenarna har nästan samma form och sinsemellan sammanhängande inskrifter, finns tankar kring att det kan vara två sidor av samma sten. 1907 berättade en då 88-årig man att stenen/stenarna stått i ett grustag och att den/de troligen finns i en brotrumma till en stor bro på vägen mellan Öster-Skam och Söder-Mem. I dokumenten går att följa funderingar kring stenens/stenarnas äkthet, en fundering som framkommer är att någon på 1600-talet har gjort denna ristning.

Ög. 31 Runsten vid Å kyrka, Å socken

Stenen står tillsammans med två andra runstenar på den nya kyrkogården. Stenen flyttade från gamla kyrkan då nya kyrkan byggdes.

Ämne: Ljusgrå granit.

Storlek: Höjden är ca 1 m, bredden vid foten 1.60 m.

Runslingan: Slingans bredd är 12-15cm. Ristningen är tydlig. Inskriften på den består av en yttre slinga, som börjar ner till vänster, följer stenens konturer och slutar nertill höger. En knappt hälften så stor slinga finns innanför och läses nerifrån höger. Runorna är, huvudslingan, frustin riti stin pina iftr sikmut uk uki.

Översättning: Frösten reste denna sten efter Sigmund.

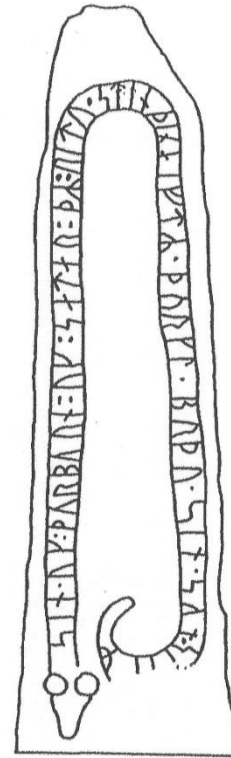
Runorna innanför huvudslingan, tri anua burp(i).

Översättning: Mindre glad ditförde han bördan.

Historik: Runstenen låg tidigare som tröskel i södra kyrkdörren i gamla kyrkan.

Ög. 32 Runsten vid Å kyrka, Å socken

Stenen står på kyrkogården tillsammans med två andra runstenar.

Ämne: Granit.

Storlek: Runstenens höjd är ca 1 m och bredden nertill 56 cm.

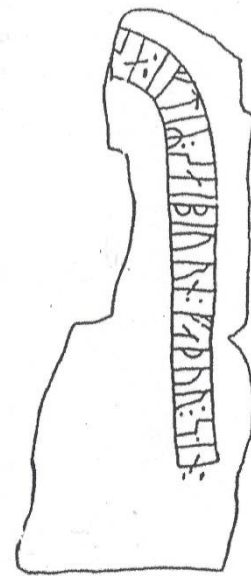
Runslinga: Slingans bredd är 7 cm. Inskriften börjar nertill till vänster. Runstenen saknar kors. Runorna är, sin uk purburn uk satar pr ritu stin pina iftr purkl brpr sin sun sistm.

Översättning: Sven Torbjörn och Sandar de reste denna sten efter Torkel, sin broder, son till system.

Historik: Runstenen uppges tidigare vara ett fundament i klockstapelns vid gamla kyrkan. Den flyttades till nya kyrkan när den byggdes.

Ög. 33 Runsten vid Å kyrka, Å socken

Den sönderslagna stenen står på kyrkogården tillsammans med två andra runstenar.

Ämne: Granit.

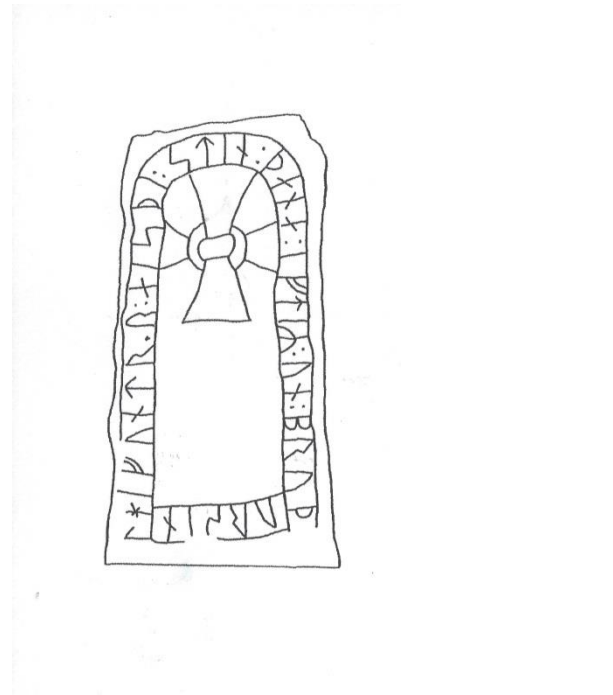
Storlek: Det är en större del av originalstenen, 89 cm hög och 54 cm bred.

Runslingan: Slingan är 11-12 cm. Större delen av slingan finns på den mindre delen som saknas. Slingan är mycket svår att läsa men översättning på det som går att tyda är.....reste denna sten efter Styrbjörn, sin fader.

Historik: Runstenen hittades som översta plattan på skolhustrappan.

Ög. 34 Runsten vid Lundby gård, Å socken

Runstenen är rest på en liten kulle i parken norr om huvudbyggnaden vid Lundby.

Ämne: Rödaktig granit.

Storlek: Höjden är 1.17 m, bredden vid foten 60 cm.

Runslingan: Slingans bredd 7-8 cm. Under toppslingan finns ett litet kors. Runorna är Ihifuntr raispi stin pana iftir un brupur sin.

Översättning: Livund reste denna sten efter Unn, sin broder.

Historik: Runstenen hittades 1889 vid dikning norr om landsvägen från Å till Söderköping ungefär mitt mellan byvägarna till Lundby och Ingelstad. Vid stället fanns under forntiden en stenbro.

Fragment i Kuddbys kyrktorn

Ligger löst på golvet i kyrkans torn.

Storlek: 40x30 cm.

Runslinga: -uitu.

Källa: Dahlgren 1998.

Slutord

Information och fakta har hämtats enligt nedanstående referenslista och personlig kontakt. Vi i studiecirkelns arbetsgrupper friskriver oss ansvaret för eventuella faktafel.

Referenslista

Brate, Erik.(1918) Östergötlands runinskrifter, samt där angiven litteratur.

Dahlgren, Carl Axel (1989) Vikbolandets runinskrifter - en sammanställning, Östkinds hembygdsförening.

Dahlgren, Carl Axel (1998) Fornlämningar i Kuddby.

Petersson, Conny L. A. (1989) Runstenar i östra Östergötland.

Riksantikvarieämbetet Fornsök www.fmis.raa.se

Personlig kontakt

Källström Magnus docent Riksantikvarieämbetet/Kulturvårdsavdelningen 19 maj 2015.